

ביאורים

הרמב"ם פותח בפנינו צוהר חשוב להעמקה בסגולת ישראל. לאחר שמנה את הפגמים בצורת הבאת הדברים, עובר הרמב"ם לבאר את חומרת המסר השלילי שעובר בהם. אמנם הקנאי שטען את הדברים חשב לעשות מצוה, אך עניות הדעת גרמה לנפשו להיות חסרת רגישות לדקויות רוחניות, ועקב כך דבריו מוזיקים ומשחיתים.

הרמב"ם מונה שלוש דוגמאות של גדולי עולם שמדבריהם היה נשמע לעז מסויים על עם ישראל - והם נענשו עליהם, אף על פי שישאל חטאו חטאים חמורים באותו זמן. דבר זה מלמד על סגולת הנצחית של ישראל, שלא נפגמת לעולם וערכה נעלה מכול.

הראשון הוא משה רבנו בתקופת יציאת מצרים. בתקופה זו עם ישראל הפר את ברית המילה. ברית זו מאפיינת את דרכו של עם ישראל - לקדש את העולם החומרי ולרומם את תאוות הבשר. לא רק שרוממות לא הייתה, אלא אף שפלות של עריות. למרות זאת, כשמשה טען שעם ישראל לא יאמין לו שהגיע זמן הגאולה, ה' האשימו שהוא חושד בכשרים! גם כשעם ישראל לא מקיים ברית מילה - קדושתו קיימת לעד: "ערלי ישראל לא נקרא ערלים ויש להם אות ברית" [שו"ת רדב"ז ו, ב, על פי דברים ג, יא]. עם ישראל הם מאמינים בני מאמינים, הטבע האלוהי המזוהך טמון עמוק בנשמתם, וברגע קט של גאולה הוא מתגלה ונחשף. וכך אכן היה - עם ישראל האמין לדברי משה, וברגע שבו שב בתשובה, וקיים את המילה ושחט את הפסח - התגלה טבעו האמתי, והוא היה ראוי להיגאל. לעומת זאת, משה פגם בגימה דקה באמונה בחטא מי מריבה. גם האדם הגדול בענקים מועד לנפילה, אך האומה כְּלָלָה טהורה וזכה היא, כדברי הפסוק בשיר השירים - 'כולך יפה רעייתי ומום אין בך' [שיר השירים ד, ז]. בעם ישראל טמונה סגולה נצחית-אלוהית, ועל כן לעולם, גם במצבים השפלים ביותר, נחשבים הם מאמינים בני מאמינים, שאמונתם חזקה יותר אף מאמונתו של משה רבנו. משה, כיוון שחשד באומה והתייחס למצבה העכשווי של האומה ולא לעומק נשמתה - נענש על כך לאלתר, למרות מעלתו הנשאה, וידו נעשתה מצורעת.

אף אליהו הנביא, מלאך הברית ומבשר הגאולה - כשחטאו כמעט כל ישראל בעבודה זרה והוא לימד עליהם חובה - נענש. כי כפי שראינו, גם כאשר ישראל בוגדים בקב"ה ועובדים אל זר, אין זה משנה דבר בקשר הפנימי שקיים בינם לבין הקב"ה, והם נשארים קרובים אליו יותר מכול.

הרחבות

• האמונה הפנימית שבעם ישראל

מאמינים בני מאמינים. הרמב"ם מתאר שבמצרים חטאו ישראל בעריות ולא מלו את בניהם. מעשים אלה מעידים לכאורה על מצבם הרוחני הירוד של עם ישראל ועל אמונתם החלשה. אם-כן, נראה שבצדק חשש משה שהעם לא יאמינו לו שה' שלחו להוציאם ממצרים! ואדרבה, תשובת ה' היא תמוהה, כיצד אפשר לומר שאנשים העושים מעשים אלה הם מאמינים בני מאמינים?

הרב קוק ביאר שתשובת הקב"ה למשה הייתה שאי אפשר למדוד את רמת האמונה של עם ישראל על פי מעשים חיצוניים: "החוש הקדוש של האמונה בטהרת קדשה... הוא אוצר נפלא גנוז וסתום. הוא הרבה עמוק מכל ערכי ההכרה אשר לנפש האנושית... רק לעין של מעלה, הצופה כל נסתרות, רז זה גלוי הוא, גם במקום שמכל התוכנים המתגלים יראה שכבר נכבה הניצוץ האחרון של קדושת האמונה... אשר על כן, גם העין החודרת הקדושה של משה רבנו עליו השלום לא יכלה לחדור למעמק עמקים זה, בעת אשר כל התוארים החצונים עמדו נגד הגלות של אורה קדושה זו הצפונה, של אמונתם הפנימית של ישראל, בעת אשר היו במצרים בתכלית הירידה" [עין איה שבת ב', יא, יב]. האמונה גנוזה בחלק הפנימי ביותר של האדם, עד שאפילו האדם עצמו לא מודע לעתים להימצאותה בקרבו, ולעצמתה. לכן, גם אם מעשיו של האדם רעים, אין זה מעיד דבר על אמונתו. אמונה זו יכולה להתפרץ במלוא עצמתה בייחוד בזמנים שבהם האדם נתון בצרה. על פי זה, לא מפתיע שכאשר משה אמר לעם שה' שלחו לפדותם, תגובתם הייתה: "וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" [שמות ד, לא].

טעות ה"עני"
הזה

(ב) ועתה אתחיל לבאר גדל מה שנפל בו העני הזה, ומה שפעל בנפשו ואינו מרגיש, ואיך חשב לעשות מצוה אחת והנה הנה עברות רבות, והביא דברים שאינם פעניו, והאריך לשונו, והלך אחר לשון העט.

עונש משה
שלימד קטגוריא
על ישראל
למרות חטאי עם
ישראל

ואמר, שהמפרסם בדברי רבותינו ז"ל, שישראל בימי משה קדם צאתם ממצרים הפסידו דתם והפרו ברית מילה, ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי, עד שבאה מצות פסח, ואמר האל למשה: "וכל ערל לא יאכל בו" (שמות יב, מח), וצונם בעשית המילה. וכך אמרו ז"ל: "משה היה מל ויהושע פורע ואהרן מוצץ" (במדבר רבה יא, ג). ואספו ערלות חמרים חמרים, והיה דם פסח מתערב עם דם מילה, ובה היו ראויים לגאל. והוא דבר האל ליחזקאל: "ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמך" וגו' (יחזקאל טו, ו), ואמרו ז"ל: "דם פסח ודם מילה" (שמות רבה יט, ה). ואמרו עוד ז"ל שהם קלקלו בעריות, לדבר האל: "בן אדם שמים נשים בנות אם אחת היו" (יחזקאל כג, ב). ועם היותם בזה הענין הרע, בשביל שאמר משה רבנו ע"ה: "והן לא יאמינו לי" (שמות ד, א) - האשימו ה' יתעלה על זה, ואמר לו: "הם מאמינים בני מאמינים", דכתיב: 'ויאמן העם' וגו' (שם שם, לא), וכתיב: 'והאמן בה' (בראשית טו, ו), אכל אתה אין סופך להאמין, דכתיב: 'וען לא האמנתם בי' (במדבר כ, יב) "שבת צו ע"א). ונענש לאלתרו, כמו שאמרו ז"ל: "החושד בכשרים לוקה בגופו, מנא לו, ממושה" [כו' (שם)].

עונש אליהו על
שלימד חובה על
ישראל

וכמו כן ישראל בימי אליהו ע"ה היו פלם עובדי עבודה זרה ברצון, לבד שבעת אלפים איש, כמו שאמר הפתוב: "והשארת בישראל שבעת אלפים, כל הברפים אשר לא כרעו לבעל" (מלכים א יט, יח). ועם כל זה, כשעמד ללמד חובה על ישראל בחורב, כמו שאמר הפתוב: "ויאמר לו] מה לך פה אליהו? ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל" (שם שם, ט) - אמר לו: שמה בריתך? אמר לו: "את מזבחתיך ה' רסו", אמר לו: שמה מזבחתיך? אמר: "ואת נביאיך הרגו בחרב", אמר לו: והרי אתה קץ? אמר: "ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה", השיבו הקב"ה: עד שאתה מלמד חובה על ישראל, לא היה לך ללמד חובה על אמות העולם, שיש להם בערוער ששים בתים לעבודה זרה, ותלמד חובה על ישראל, שנקאמר: "עזובות ערי ערוער" (ישעיה יו, ב) - "לך שוב לדרךך מדברה דמשק" (מלכים א יט, טו). וכל זה מובן לחכמים ז"ל במדרש 'חזית' (שיר השירים רבה א, א).